

“JANNAT MEVASI” – HAR DARDGA DAVO

Oripova Mahliyo Bahodir qizi

JDPI Magistratura bo‘limi Aniq va tabiiy fanlarni o‘qitish metodikasi

(Biologiya mutaxassisligi) magistranti

oripovamahliyol1997@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada mahalliy hududimizda uchrovchi tutdoshlar (anjirgullilar) oilasiga mansub anjir o‘simligi (*ficus carica L.*)ning foydali va dorivor xususiyatlari hamda undan foydalanish usullari ko‘rsatilgan. Bu orqali bozorlarimizda anjir mevasining ko‘payishi, hamda o‘quvchilarning o‘simliklarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarini orttirish masalalari ko‘rilgan.

Kalit so‘zlar: tutdoshlar, anjir, “yashil dorixona”, blastofaga arilar, partenogenez, pectin, “anjir suti”.

"PARADISE FRUIT" IS A CURE FOR EVERY AILMENT

ABSTRACT

The article shows the beneficial and medicinal properties of the fig plant (*ficus carica L.*) belonging to the family of figs found in our local area, as well as the methods of its use. Through this, the problems of increasing the number of figs in our markets and increasing the interest of students in studying plants were seen.

Key words: Mulberries, figs, "green pharmacy", blastophaga bees, parthenogenesis, pectin, "fig milk".

Tabiatni rang-barang o‘simliklar olamisiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Tabiiy va sun‘iy suv havzalari, tog‘, dasht, adir va cho‘llarimizda ham xilma-xil o‘simliklar uchrab moddalar aylanishida ishtirok etadi. Hozirgi paytda Yer yuzida

500000 dan ortiq Yuksak o‘simliklar tarqalgan. Ularning xususiyatlari ham xuddi turlar soni kabi xilma-xildir. Har bir mintaqada uchrovchi o‘simliklar o‘zining takrorlanmas xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ular orasida manzarali, yem-xashakbop, oziq-ovqat uchun foydalaniladigan ajoyib turlari uchraydi. Tabiatda yana shunday o‘simliklar borki, ular dorivorlik xususiyati tufayli qadim zamonlardan insonlarning ko‘makchisiga aylanib ulgurgan.

Insonlar “yashil dorixona” takibiga kiruvchi o‘simliklarni aniqlashi, ularning dorivorlik xususiyatlarini o‘rganishi va foydalana boshlashi uzoq o‘tmishga borib taqaladi. Qadimgi odamlar ayrim o‘tlar ulani og‘riqdan xalos etishini sezishgan. Bunda ularga yaralangan va kasal bo‘lgan hayvonlar yaxshi yordam bergan. Ular o‘simliklar orasidan o‘zlariga kerak bo‘lgan “dorilarni” tanlashgan. Shu bilan birgalikda qomusiy olimlarimiz Abu Ali ibn Sinoning “Tib Qonunlari”, “Kitob ush-Shifo”, Abu Rayhon Beruniyning “Saydana” asarlarida ham o‘simliklardan olinadigan dorilar hamda ularni tayyorlash usullari, va qaysi dori qanday kasalikka davo ekanligi to‘g‘risida ma’lumotlar berilgan. Keyinchalik dorivor o‘simliklar ustida ilmiy izlanishlar olib borgan olimlarning ham bu boradagi xizmatlari beqiyos. Ma’lumotlarga qaraganda hozirgi davrda dorivor o‘simliklarning 1500dan ortiq turidan dunyo miqyosida foydalanilmoqda. Kelajakda ularning turlari yana ham ortadi. Bundan ko‘rinib turibdiki, o‘simliklardan oqilona foydalanish davr talabi hisoblanadi. Shunday foydali va biz sevib iste’mol qiladigan o‘simliklardan biri anjir (*ficus carica L.*)dir.

Anjir(*Ficus carica L.*) – tutdoshlar (anjirgullilar) oilasiga mansub subtropik meva turi. Turkiya, Jazoir, Yevropaning janubi, AQSHda katta maydonlarni egallaydi. Shuningdek, Kavkaz, O‘rta Osiyo, Qrimda ham yetishtiriladi. Yovvoyi holda O‘rta dengiz bo‘yi, Kichik Osiyo, Eron, Shimoli-g‘arbiy Hindistonda o‘sadi.

Anjir juda qadimdan (Osiyoda 5 ming yildan, Yevropada kamida 2ming yildan beri) madaniylashtirilgan o‘simlik. Anjir daraxtining bo‘yi 4- 10 m, shoxlari qalin yoyilib o‘sadi, novda, barg va mevasida sutsimon shirasi mavjud. Barglari yirik, 3-7 bo‘lmali, ba‘zan bo‘lmasiz, to‘q yashil, orqasida tuklar bor. Bir yilda 2-3 marta gullaydi (aprel-may, iyun-iyul, avgust). Mayda 1 jinsli gullardan iborat to‘pguli

bo'lajak “meva” ichida bo'lib, mayda blastofaga arilar yordamida changlanadi, ba'ziari esa changlanmasdan (partenogenez) va urug' tugmasdan meva qiladi. Mevasida 20-24% qand, 0,5-4,2% pektin moddalari, klechatka, 0,1 % gacha organik kislotalar, karotin, kalsiy, temir, fosfor va boshqalar uchraydi.

Anjir (*ficus carica L.*) asosan bir yillik pishgan qalamchalaridan ko'paytiriladi. Ikki yilda garq hosilga kiradi. 50-80 yilgacha meva beradi, o'zi esa 150-200 yilgacha yashaydi. Bir tupi 50 kg gacha meva tugadi. Bu ajoyib o'simlik bir mavsumda ikki marta hosil beradi. Birinchi hosil (xoki anjir) ancha kam bo'lib, iyun-iyul oylarida, ikkinchisi (asosiy) sentabr oyida pishadi. Bu meva ho'lligicha, qoqi hamda konserva holida iste'mol qilinadi, jem, murabbo tayyorlanadi. Xalq amaliyotida anjir bargi uzum va mevalarni quritishda ishqor sifatida, “suti” teri kasalliklarini (so'gal, temratki), chayon a ari chaqqan joylarni davolashda ishlatiladi.

Anjir tuplari sovuqqa chdamsiz bo'ganidan O'zbekiston sharoitida qishda ko'milib, bahorda ochiladi. Anjir nanga ancha talabchan, yengil va serunum tuproqda yaxshi o'sadi. Sho'rlangan yoki shag'alli tuproqlarda deyarli o'smaydi. Anjir tupiga 3-4 ta asosiy tanali buta ko'rinishida shakl beriladi. Yozda bir- ikki marta shu yili chiqqan qalinlashtiruvchi novdalar, qurigan shoxlari kesib tashlanadi. Anjirzor bog'lar vegetatsiya davrida 9-10 marta sug'oriladi. O'zbekistonda kadota, sariq anjir, qora anjir, chapla va boshqa navlari ko'p ekiladi.

Kadota- mevasi o'rtacha 35-40 gr, dumaloq, nok shaklida, sarg'ish, sal tilimli. Eti och sariq, jigarrang tovlanadi, yumshoq, shirin. Tupi 45-50kg hosil beradi. 30% i qoqi holatida tushadi, qoqi tarkibida 71-72% qand bo'ladi. O'zbekistonning hamma viloyatlari uchun iqlimlashtirilgan.

Sariq anjir- jaydari navi mevasi yirik, 50-60 gr, sariq, yassi, sal tilimli. Eti sersuv, yumshoq, shirin. 25% i qoqi holatida tushadi, qoqining tarkibida 63-70% qand bo'ladi. Tupi 40-50kg hosil beradi. O'zbekistonning hamma viloyatlarida tarqalgan bo'lib, anjirzorning 80-90% ini tashkil etadi.

Qora anjir- mevasi o‘rtacha 35-45gr, nok shaklida, to‘q binafsha rangda, tilimli. Eti sarg‘ish, yumshoq, shirin. Tupi 40-50kg hosil beradi. 30-35% i qoqi holatida tushadi, qoqi tarkibida 70-72% qand bo‘ladi. O‘zbekistonning hamma viloyatlari uchun iqlimlashtirilgan.

Chapla-mevasi o‘rtacha 35-45gr, dumaloq, nok shaklida, och jigarrang, sal tilimli, siyrak tuk bilan qoplangan. Eti yumshoq, shirin, ichi havol. 208-30% I qoqi holatida tushadi, qoqi tarkibida 70-75% qand bo‘ladi. Bu nav ham yuqoridagilari kabi O‘zbekistonning hamma viloyatlari uchun iqlimlashtirilgan.

Qadim- qadimdan tabobatda keng qo‘llanilgan. Anjir mevasi qaynoq suv yoki sutda damlab iste‘mol qilinsa yo‘tal, tomoq og‘rig‘ini davolashda yaxshi samara beradi. Mag‘zi esa tana haroratini tushiruvchi va terni haydash xususiyatiga ega. Qora anjir bod kasalligida yordam beradi. U echki suti bilan birgalikda qaynatib iste‘mol qilinsa organizmni zararli moddalardan tozalaydi, hamda immun tizimini mustahkamlaydi. Bu tansiq meva o‘pka sili, mushaklarning holsizlanishi kabi xastaliklarda ham eng yaxshi davo hisoblanadi.

Ushbu mevada olmaga nisbatan temir moddasi bisyor. Shu sabab kamqonlik bilan og‘rigan bemorlarga anjir iste‘mol qilish tavsiya etiladi. Shuningdek, yurakning tez urishi, bronxial astma (ziqqi nafas), ko‘krak og‘rig‘i, o‘pka pardasi yallig‘lanishi(plevrit) da nihoyatda foydali. Quritilgan anjir ich surish xususiyatiga ega. Uning sharbati esa bolalar uchun quvvat bag‘ishlovchi darmondori sanaladi. Mazkur sharbat ishtahani ochib, ovqat hazm qilishni yaxshilaydi. Bundan tashqari revmatizm(bod), teri kasalliklari, buyrak va qovuqda toshlar paydo bo‘lganda, jigar hajmi kattalashib og‘riq berganda anjir sharbatini ichish yaxshi samara beradi. Anjir moddasining fermenti fitsin, fibrinin (qon ivishida hosil bo‘ladigan oqsil modda)ni eritish xususiyatiga ega. Shu sabab qon tomirlarda tromb hosil bo‘lishiga moyil hamda tromfoblebit kasalligi bilan og‘rigan bemorlarga doimiy ravishda iste‘mol qilish tavsiya etiladi. Anjir yurak kasalligiga ham davo. Unda yurak faoliyatini yaxshilaydigan kaliy tuzi mavjud. Anjir o‘zida bir qancha ijobiy xususiyatlarni jamlagan bo‘lsada mazkur mevani hammaga ham tavsiya etib bo‘lmaydi. Xususan, semizlikka moyil

insonlar, qandli diabet bilan og‘rigan bemorlar anjirni ko‘p iste‘mol qilmaganlari ma‘qul. Chunki uning tarkibida ko‘p miqdorda qand moddasi mavjud. Shuningdek, anjirda ko‘p miqdorda oksalat kislotasi borligi sabab podagra, buyrak tosh kasalligida ham mazkur mevani iste‘mol qilish tavsiya etilmaydi. Tarkibida shavel kislotasi sabab me‘da- ichak xastaliklari bilan og‘rigan bemorlarga ham bu mevani me‘yorida tanovul qilganlari ma‘qul.

Hozirgi vaqtda tabiiy ravishda davolanishga bo‘lgan talabni e‘tiborga olib, anjir kabi foydali o‘simliklarni ahamiyatini bemalol tasavvur etsa bo‘ladi. Yuqoridagi fikrlarni inobatga olgan holda anjirning istiqbolli navlarini yaratib, anjirzorlarni tashkil etish lozim. Buning natijasida aholining anjirga bo‘lgan ehtiyoji qondirilishi bilan birga chet eldan import qilinayotgan mahsulot hajmi ham kamayadi. O‘quvchi yoshlarga esa bu kabi foydali, dorivor o‘simliklarni xususiyatlarini o‘rgatish – ularda kelajakda o‘simliklarni parvarish qilish hamda ko‘paytirishga doir ko‘nikmalarini oshirishga imkon beradi

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

- 1.: O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
- 2.: Ekologiya xabarnomasi №1(189)2017.
- 3.: Internet ma‘lumotlari: Avitsenna.uz sayti.